

tí s cílem poukázat na paralely a podobnosti obou skupin. Komparativně docházejí k závěru, že oba významné kritické proudy vykazují srovnatelnou myšlenkovou úroveň, myšlenkové postupy a věnují se obdobným tématům.

Není pochyb o tom, že všechny autorky a všichni autoři disponují hlubokým vhledem do oblasti kritické teorie, byť každá a každý ze svého specifického úhlu pohledu či tématu. Pokud lze monografii něco vytknout, pak je to spíše určitá nedisciplinovanost v jednotlivých kapitolách. V monografii se ne vždy podařilo dodržet deklarovanou strukturu a záměr textů, což se projevuje již v nejednotném názvu hlavních subkapitol. Kapitoly jsou sice vždy členěny do tří subkapitol, ale zejména v pojetí třetích kapitol lze pozorovat značné rozdíly. Některé autorky a autoři šli dokonce nad rámec poslání třetí subkapitoly a lze u nich vysledovat „praktičnost“ v podobě konkrétních podnětů pro sociální změnu (např. Hrubec, Štěch). Část autorek a autorů se držela avizovaného záměru subkapitoly a navrhovala možné oblasti budoucího zkoumání daného tématu (např. Kreuzzieger, Dunaj, Lánský, Uhde, Gumplová, Vochocová, Cviklová), ale v některých kapitolách jsou třetí subkapitoly pojaty spíše jako závěry a vize zkoumání tématu absentuje (např. Suša, Hauser, Hohoš).

Přínosu publikace by také přispěla lepší komunikace některých autorů se čtenářkami a čtenáři. Není zcela jasné,

kdo je cílovou skupinou předkládané knihy, a přestože je na obálce knihy uvedeno, že je určena pro „zájemce o filozofii, sociologii, politologii, kulturní studia, globální studia apod.“, nelze ze slova „zájemce“ odvodit jeho předpokládanou úroveň znalostí. Je-li určena pro odbornou veřejnost, pak se lze ptát, zda pojetí prvních a druhých subkapitol není až příliš přehledové. Pokud by monografie chtěla směřovat i mimo odbornou veřejnost, pak by komfortnější četbě prospěla v každé kapitole důsledná formulace cíle nebo alespoň záměru příspěvku, logické struktury textu a rovněž vlastní pozicionality autorky či autora (především ve vztahu k požadavku normativity). Někteří autoři mají totiž tendenci prezentovat své vlastní názory jako fakta, což může čtenářky a čtenáře „mimo obor“, kteří neznají kontextová východiska píšících, mást.

Uvedené výhrady jsou spíše estetickými vadami na „kráse“ než nedostatky „charakteru“. Pro čtenářku a čtenáře, kteří hledají informace o kritické analýze společnosti, zejména v oblastech, jako jsou pojetí globální nespravedlnosti, politické ekologie, interkulturního transkulturního dialogu, postkolonialismu, feminismu, kritické teorie pospolitosti, občanské společnosti, demokracie, konstitucionalismu či mediálních studií, bude tato kniha nejen zajímavým zdrojem informací, ale také zdrojem podnětů a otázek k přemýšlení.

NOVÝ POHLED NA POLITIKU GENDERU V OBDOBÍ SOCIALISMU? /

ROMANA VOLEJNÍČKOVÁ

HAVELKOVÁ, HANA, OATES-INDRUCHOVÁ, LIBORA (EDS.). 2014. *THE POLITICS OF GENDER CULTURE UNDER STATE SOCIALISM. AN EXPROPRIATED VOICE*. LONDON, NEW YORK: ROUTLEDGE.

V úvodu recenzované knihy editorky Hana Havelková a Libora Oates-Indruchová sumarizují dosavadní výzkum, kte-

rý byl realizován k tématům genderu a socialismu nebo postavení žen v období socialismu. Jak ale editorky upo-

toři a kateder k sobě vyberou a podporují je. Vzhledem k výše uvedeným poznatkům tak není s podivem, že možnost žen v takovém prostředí soutěžit je minimální a motivace v něm zůstávat rovněž.

Silným tématem, které se na konferenci opakovaně objevovalo, bylo zahrnutí genderové dimenze do kurikula technických a přírodních věd a spolupráce mezi genderovými experty a expertkami a výzkumníky a výzkumnicemi z těchto oborů. Epistemická východiska těchto vědních kultur jsou zjevně odlišná, což může způsobovat řadu nedorozumění a frustrací. Corinna Bath ve své práci s inženýry používá genderová studia jako nástroj ke zpochybnění zažitých předpokladů ve vývoji technologií, které jsou často považovány za danost. Se svými studenty otevírá otázky týkající se toho, kdo nebo co je v dané technologii vynecháno, pro koho je daná technologie určena a pro koho není, jaké jsou předpoklady v pozadí návrhu technologie. S těmito předpoklady potom v průběhu kurzu pracují a snaží se promýšlet, jak by návrh technologie vypadal, kdyby byl vyvíjen s předpokladem odlišné cílové skupiny, a proč je vlastně daná technologie navrhována pro určitého implicitního uživatele. Zároveň bylo výrazným tématem, jak vyučovat technické a přírodovědné obory, aby neodrazovaly dívky, a jak poskytovat podporu v netradiční výuce učitelům a učitelkám (Ilse Bartosch z Vídeňské univerzity se například věnovala výzkumu vyučujících fyziky).

Dalším tématem, které se prolínalo příspěvky, byla kombinace vědecké profese a rodičovství. Rodičovská a zvláště mateřská zkušenost a potřeba rozdělit alespoň v určitém období života svou pozornost mezi vědeckou práci a péči o děti, stále zůstává problémem. Se vzrůstající soutěživostí akademického prostředí se přitom rodičovství, a zvláště mateřství, stává stále větším handicapem při budování úspěšné vědecké kariéry. Způsoby, jakými vědkyně reflektují toto znevýhodnění, se zabýval příspěvek Isabely Bubr-Ennsner, který se věnoval otázce bezdětnosti mezi vědkyněmi a rozdílu mezi plánovaným (ideálním) a skutečně realizovaným počtem dětí

zornují, většina knih (českých nebo zahraničních) publikovaných krátce po roce 1989 se vyznačuje příliš zobecnujícími tezemi o ženách ve střední a východní Evropě nebo tezemi o ženách za socialismu, a přehlíží specifika postavení žen a mužů v konkrétních zemích bývalého Sovětského svazu. Současná literatura se podle editorek vztahuje především k tématu změn v přístupu k emancipaci žen před rokem 1989 nebo k tématu diskursivní konstrukce genderu v období socialismu. Některé současné knihy se sice věnují konkrétně České republice, hojný počet knih je však (i když v mnoha případech opodstatněně) publikován v anglickém jazyce a analýzy či závěry těchto studií jsou české feministické a proženské obci málo známé. Knihy, které byly publikovány v českém jazyce, podle editorek zpravidla pojednávají o současné situaci nebo o tranzici, která této situaci předcházela. Tím editorky opodstatňují záměr celé knihy. Kniha sice nabízí kapitoly z per českých autorů a autorek o kultuře genderu v období socialismu v českém kontextu, ale vychází v anglickém jazyce (díky tomu může opět dojít ke vzdálení závěrů knihy českému čtenářstvu).

Předkládaná kniha je výsledkem tříletého týmového výzkumu, jehož jedním cílem byl mimo jiné inovativní přístup v oblasti metodologie a teorie k tématu kultury genderu v období socialismu. Editorky knihy tedy v úvodu upřesňují ono nové vymezení metodologie a teoretických přístupů využitých v knize. Například koncept genderu/genderového řádu v období socialismu zkoumají pomocí tří úrovní analýzy – úrovně symbolické, institucionální a osobní. Každá studie uvedená v této knize se zaměřuje na konkrétní úroveň analýzy (např. příspěvek Barbary Havelkové pojednává o třech úrovních genderu v oblasti práva, příspěvek Petry Hanákové nastiňuje pohled na filmy prizmatem genderu nebo příspěvek Věry Sokolové pojednává o otázce homoseksuality před rokem 1989).

Multidisciplinarita výzkumu a výzkumného týmu umožnila ukázat kulturu genderu z různých úhlů pohledu a v různých

oblastech sociálního života. Cílem této knihy nebylo poskládat mozaiku různých přístupů ke studiu kultury genderu v období socialismu, ale šlo o to ukázat, jak na první pohled nesourodá kompozice výzkumu může ilustrovat vzájemné spolupůsobení různých sfér. Kompozice knihy se může čtenářům a čtenářkám jevit jako chaotická, neuspořádaná nebo zmatená. Jednotlivé příspěvky se však navzájem doplňují ve svém vymezení kultury genderu v období socialismu a splňují svůj cíl.

Na základě vymezení výzkumného záměru editorky knihy upřesňují, jak autoři a autorky pracují ve svých textech s analytickou kategorií genderu. Cílem této knihy je objasnit kulturu genderu v období socialismu v České republice prizmatem dvou aspektů analytické kategorie genderu jako sociální a symbolické kategorie. Podle této logiky je následně strukturována celá kniha, kde jednotlivé příspěvky objasňují výše uvedené vymezení konceptu genderu. Hlavním cílem tohoto vymezení bylo poukázat na přehlížené nebo neviditelné oblasti genderové kultury nebo popření mýtů, které se v akademickém psaní s tématem genderu a socialismu pojí. Vymezení genderu jako sociální kategorie má přispět k doložení teze, že model emancipace žen nebyl pouze řízený shora. Tedy ukázat, že v akademickém prostředí existuje poměrně málo textů, které by se věnovaly otázce, jak jsou různí sociální aktéři a aktérky zahrnuti do vytváření, proměn nebo naturalizace genderové kultury. V této části knihy autoři a autorky využívali archivní materiály nebo svědectví k objasnění přístupu Komunistické strany k agendě genderu, feminismu nebo emancipaci žen. Druhý aspekt, vymezení genderu jako symbolické kategorie, má doložit tvrzení, že feminismus není importovaným konceptem ze „Západu“, ale že se i v českém prostředí postupně etabloval koncept genderu a feminismu, a zároveň, že čeští autoři a autorky nekriticky nepřijímali koncepty využívané na „Západě“. V této části knihy autoři a autorky zobecňují poznatky z předchozí části knihy a analyzují je prizmatem in-

u rakouských vědkyň. Kvantitativní výzkum, který se zaměřil na vědkyně ve věku 25–45 let, ukázal, že tyto ženy vykazují velice nízkou porodnost, která je však ve velkém kontrastu s jejich osobními plány a preferencemi. Přestože mladé vědkyně plánovaly mít více dětí, s věkem se jejich ochota mít více dětí snižovala. Zatímco v průměru podle svých slov plánovaly přibližně dvě děti, ve skutečnosti měly většinou jen jedno dítě a řada z nich zůstávala bezdětná. Výzkumy týkající se bezdětnosti vědkyň provedené v Rakousku přitom ukázaly, že kolem 45 % profesorek zůstává nakonec bezdětných, zatímco např. ve Švédsku je tomu tak pouze u 20 %. Rakousko přitom trápí nedostatek míst v zařízeních předškolní péče o děti a stejně jako v ČR zde ženy v evropském srovnání obvykle zůstávají delší dobu po narození dětí v domácnosti. Bezdětnost se tedy pro vědkyně stává jednou z odpovědí na to, jak uspět ve vzrůstající soutěži ve vědě.

Výsledky výzkumu zaměřeného na muže s vysokoškolským vzděláním, kteří odešli na rodičovskou dovolenou, představily Sybille Reidl a Floriana Holzinger. Ty si položily otázku, zda jsou i muži, kteří nastoupí na rodičovskou dovolenou, později diskriminováni na pracovním trhu tak, jako je tomu v případě žen, u kterých se rodičovská většinou projevuje např. v propadech příjmů i v dalších aspektech. Ve své kvalitativní analýze založené na hloubkových rozhovorech (jejich vzorek přitom zahrnoval i několik vědců) přitom došly ke zjištění, že také v případě mužů má pobyt na rodičovské dovolené stejné negativní dopady na vývoj jejich další pracovní kariéry, které jsou pozorovatelné u žen. Výjimkou byly pouze situace, kdy byli muži na rodičovské krátkou dobu (do tří měsíců), zároveň ji kombinovali s prací na částečný úvazek a po jejím ukončení se vrátili na plný úvazek zpět do práce, nebo pokud nepracovali na vedoucích pozicích.

dividuálních aktérů nebo poukazují na střet tradičního vymezení genderu a diskursu emancipace.

Takové analytické vymezení genderu rozkrývá mnoho rovin, např. jak byly definovány oblasti jako kultura genderu, emancipace nebo vymezení přístupu státního aparátu k ženám v období socialismu. V úvodu knihy je tedy zřejmé, proč autoři a autorky přistoupili k e dvojímu vymezení analytické kategorie genderu a kde jsou výhody tohoto přístupu. Nyní na několika vybraných příspěvcích ukážu, jak konkrétní autoři a autorky pracovali s tímto vymezením genderu s cílem zvýraznit oblasti kultury genderu v období socialismu, které nebyly natolik zjevné.

V první části knihy, která nese název *Gender jako sociální kategorie*, bych ráda zdůraznila dva příspěvky – příspěvek Barbary Havelkové o různých úrovních právního systému v období socialismu a příspěvek Věry Sokolové o přístupu státního aparátu k homosexualitě. Text Barbary Havelkové objasňuje, jak byl gender konstruován a vymezen právním systémem v období socialismu. Podle autorky nebylo období socialismu v oblasti genderové rovnosti homogenní, právě naopak, autorka identifikovala tři různá stadia: a) zrovnoprávnění (*equalization*) v letech 1948–1962; b) přemítání (*reflection*) v letech 1963–1968; c) éra rodiny (*the era of family*) v letech 1969–1989. Každé z těchto stadií staví ženy před nové výzvy oficiálního postoje k rovnoprávnosti a zároveň vyzývá experty a expertky v oblasti rovnosti žen a mužů k novým debatám. Pro první období je podle autorky charakteristická rovnoprávnost (snaha o zrovnoprávnění v oblasti rodiny, např. úpravou zákonů, které zajišťují stejná práva a povinnosti oběma manželům; nebo v oblasti práce, např. podpora žen ve vstupu na pracovní trh). Jak Havelková ukazuje, i přes četné změny v oblasti rodinného práva a zaměstnání však nedošlo ke změnám v dělbě práce (ženy neustále „pracovaly“ na dvě směny – v práci a doma). Pro druhé období, období přemítání, je charakteristická úvaha nad (ne)efektivností ženské pracovní síly – počáteční pová-

lečná krize je zažehnána a ženská pracovní síla začíná být v určitých odvětvích nadbytečná. Dále se také objevují diskuse o finanční náročnosti předškolních zařízení (jako nástroje pro podporu žen na trhu práce) a s tím související debaty psychologů a psycholožek o škodlivosti kolektivní výchovy dětí (bez mateřské lásky trpí děti citovou deprivací). Zatímco mužů se tyto změny netýkaly (muži byli stále viděni jako živitelé rodiny), ženy měly začít zvládat obě role (pracovní i pečující). Stát na jedné straně ženy chránil, na druhé straně stále udržoval tradiční dělbu práce v rodině (vyvázáním otců z péče o dítě). Šedesátá léta, pro která bylo charakteristické rozvolnění politické situace, opět přinesla paradoxní situace – na jedné straně rozvolnění vyvolalo otevření tabuizovaných témat (pornografie, prostituce...), na druhé straně byly ženy pod rouškou svobodného rozhodování postupně zákony a novelami zákonů tlačeny do role pečujících matek. Pro poslední stadium rodiny bylo charakteristické opětovné utlumení svobody, což mělo za následek, že rodina se pro mnohé stala místem svobody, morálních a občanských hodnot. To změnilo i samotný pohled politiků a političek na rodinu – i když právo garantovalo v oblasti rodiny rovnost, přesto tato rovnost byla interpretována komplementárně prizmatem dělby práce na základě pohlaví (když se každý z manželů podílí konkrétním způsobem na chodu domácnosti, pak je manželství rovné, svobodné, morální). Havelková na konci kapitoly shrnuje, co bylo pro období socialismu charakteristické v oblasti práva: pojetí rovnosti mužů a žen se časem mění (nejprve byl kladen důraz na rovnost, poté na rozdílnost); rovnoprávnost existovala pouze v systému práva, v realitě nikoliv, a důsledkem toho byla mnohá zákonná opatření (např. legalizace potratu) garantující svobodu člověka podrobena kolektivnímu zájmu (např. v období poklesu porodnosti). V této kapitole Havelková komplexně vystihla proměňující se právní systém, který spoluvytvářel situaci, v níž i přes snahu emancipovat se a dosáhnout rovnoprávnosti (mýtus, jenž se pojí se situací

JAK PŘÍSTUPOVAT K ŽENÁM V PODNIKÁNÍ?

ZPRÁVA Z DIANA INTERNATIONAL RESEARCH CONFERENCE 2014 / Marie Dlouhá

Ve dnech 15.–17. června se ve švédském Stockholmu odehrála Diana International Research Conference 2014. Nezasvěceným čtenářům a čtenářkám tohoto příspěvku název konference patrně příliš nenapoví, i když právě v něm je zachycena podstata aktivit a snah, kterými se pořadatelé/ky i účastníci/ce zabývají. Konference je organizovaná v rámci takzvaného projektu Diana (více viz <http://www.dianaproject.org/>). Jak konference, tak projekt mají v názvu jméno mytické bohyně Diany, která je spojena s oblastí lovu, s nezávislostí a svobodomyšlností. Stává se tak spíše hrdinkou a lovkyní než sběratelkou – rolí, která je tradičně připisovaná ženám. Využití jména této bohyně v názvu tak má dvojí symboliku. Váže se k oblasti podnikání, kterou se konference a aktivity tohoto projektu zabývají. Lovkyní, a ne sběratelkou, se totiž stává i žena podnikatelka, když bojuje o kapitál v oblasti podnikání – typicky mužské aréně. Současně můžeme Dianu považovat i za bojovnici proti genderovým stereotypům – nezapadá do tradičních představ o pasivních ženách závislých na jejich mužských protějšcích. Nicméně zde mne napadá, jestli právě Diana – bojovnice – tradiční genderové rozdělení nepodporuje. Ze své ženské role se vymaňuje tím, že přijímá mužské vlastnosti. Nabízí se tak otázka, jestli je tato metafora myšlena tak, že je možno dobýt kapitál ve světě podnikání, podobně jako Diana, pouze pokud využijeme strategie stereotypně považované za vlastní mužům. Myslím si, že zakladatelky projektu Diana – Candida G. Brush, Nancy M. Carter, Elizabeth J. Gatewood, Patricia G. Greene a Myra M. Hart – by jistě neviděly úspěšnou podnikatelku nutně s maskulinními rysy.

žen v období socialismu) ženy úplné emancipace a rovnoprávnosti ve všech oblastech života nedosáhly.

Další kapitola z první části knihy, o které bych se zde chtěla zmínit, je kapitola Věry Sokolové pojednávající o státním přístupu k homosexualitě před rokem 1989. Hlavním cílem této kapitoly je ukázat, jak státní instituce ovlivňovaly individuální životy jedinců, jež se identifikovali jako homosexuální nebo transsexuální, jak v tomto kontextu fungoval gender a sexualita jako nástroj kontroly, a zároveň (na základě rozhovorů) ukázat, jak se s těmito otázkami vyrovnávali konkrétní jedinci. Sokolová v úvodu kapitoly popisuje roli české sexuologie ve vztahu k homosexualitě (jako autorita v oblasti sexuality měla česká sexuologie obrovskou moc interpretace a definice homosexuality). Podle autorky byla role české sexuologie dvojí – na jedné straně zde byl viditelný důraz na heteronormativitu a tradiční rodinný život, na druhé straně však mnozí čeští sexuologové vyvíjeli snahu o integraci, respekt nebo pomoc neheterosexuálním lidem (v podobě terapie či sezení). Nicméně, jak ukazuje Sokolová, česká sexuologie se neustále držela tradičního a rigidního genderového pohledu (samotné definice gayů a leseb byly ovlivněny genderovými stereotypy), což ve výsledku vedlo k odsunutí tématu sexuální přitažlivosti mezi dvěma ženami na okraj zájmu. Autorka dále také „nabourává“ několik mýtů vztahujících se k životům gayů a leseb v období socialismu. Například ukazuje, že lesby (autorka se dotazovala pouze žen) nebyly pouze pasivními objekty a oběťmi utlačující státní ideologie, ale naopak si byly vědomy vlastní identity a vytvářely strategie „přežití“ v tomto světě. Například mnoho z jejích komunikačních partnerek za sebou mělo heterosexuální manželství. Některá manželství byla uzavřena instrumentálně, jako vyhnutí se možným negativním postojům společnosti vůči nevdaným/neženatým a bezdětným. Manželství bylo jakousi kamufláží (pro mladé ženy bylo výhodnější mít „nálepku“ rozvedená než být svobodná). Dalším mýtem byla nemožnost navazování

lesbických vztahů. Jak ale její komunikační partnerky ukázaly, v průběhu svého života aktivně navazovaly nová partnerství prostřednictvím seznamovacích inzerátů. Zde byly využívány určité „kódy“, např. kód „hledám kamarádku pro poznání kultury“ nebo kód „doučování“ znamenal hledám (sexuální) partnerku. Kapitola Věry Sokolové ukazuje, že ženy, jež se identifikovaly jako lesby, byly autonomní a aktivní v oblasti vlastní sexuality, nikoliv utlačované přístupem státu k homosexualitě.

Ve druhé části knihy, která nese název *Gender jako symbolická kategorie*, bych ráda vyzdvihla dvě kapitoly – kapitolu Petra Roubala o spartakiádě z genderové perspektivy a kapitolu Petry Hanákové o feministickém stylu v českém filmu. Kapitola Petra Roubala zajímavě analyzuje symbol období socialismu – spartakiádu – z genderového hlediska. Jak autor ukazuje, v 19. století, kdy vznikl Sokol (předchůdce spartakiády), byla otázka genderové rovnosti v této oblasti definována prostřednictvím modelu emancipace pomocí segregace (jak autor tuto dobu definuje), který byl založen na zdůraznění rozdílů mezi muži a ženami, což na jedné straně umožnilo autonomii a individualitu ženskému cvičení (o což se po celou dobu mnoho ženských oddílů snažilo), na druhou stranu se však mužské tělo stalo symbolem správného pohybu a „užití“ těla. V první polovině 20. století se tento model přetavil do úplně jiné podoby – nyní již nedocházelo ke zdůraznění možnosti a limitů pohybů ženského a mužského těla, ale ke zdůraznění společné komunity, národní hrdosti a příslušnosti k českému národu, kde gender nehrál takovou roli (důležitou se stala ona hrdá příslušnost k českému národu). Po nástupu socialismu nastala další proměna sportovních aktivit tohoto druhu – Komunistická strana si brzy uvědomila užitečnost tohoto cvičení pro podporu národního uvědomění a tím byla ovlivněna i jeho následující podoba. Gender se sice stal základním elementem „příběhu“ pohybů a cviků v masové gymnastice, ale přestaly (jako tomu bylo dříve) být zdůrazňovány rozdíly

Tedy přes obsáhlejší úvod se dostáváme k podstatě toho, čemu se celý projekt a také konference věnovaly a věnují. Projekt Diana byl v roce 1999 vytvořen výše uvedenými zakladatelkami s cílem zvýšit povědomí o ženách podnikatelkách. Zároveň se zaměřuje na podporu ženského podnikání. Za touto myšlenkou stojí uvědomění si toho, že právě rozvoj ženského podnikání může napomoci například ekonomickému růstu, i když jak konference ukázala, ekonomický růst rozhodně není to jediné, čemu se věnuje pozornost. Právě silící vědecká komunita okolo projektu Diana, která se soustředí na výzkum podnikání, s důrazem na ženské podnikání, se může stát dobrým základem a prostorem pro ovlivňování strukturálních podmínek. Znalosti a data z této oblasti mohou sloužit nejen k pochopení toho, jaká je současná situace, ale mohou být využity i jako nástroj pro změnu, pro informování širší veřejnosti, transformaci názorů a také změnu praktik v souvislosti s podnikáním a rolí žen v jeho rámci.

Hlavní téma konference tedy vyplývá z výše uvedeného. Vědce a vědkyně spojuje zájem o podnikání, ve kterém je patřičný prostor věnovaný ženám a/nebo genderu. Otázkou, kterou se snažila konference konkrétně zodpovědět, bylo, jakou má ženské podnikání a inovace v něm vliv na globální ekonomiku (tématem konference bylo: Exploring the Impact of Women's Entrepreneurship & Innovation in the Global Economy). Jak se s otázkou vyládlí badatelé a badatelky vyrovnat?

Patrně není příliš překvapivé, že odpověď nebyla jednoduchá. Konference možná přinesla více otázek než odpovědí. Úvodní slovo, které měla právě zakladatelka Elizabeth Gatewood spolu s Henry Colette z Irska, se zaměřilo na vytržení vědců a vědkyň z jejich uzavřených světů bádání. Tyto dvě ženy nechaly publikum zamyslet se nad tím, kam vůbec směřuje výzkum ženského podnikání. Výzkum podnikání s ohledem na ženy (nebo genderová témata obecně) není novým oborem, má již poměrně stabilní institucionální zázemí – existují vědecké skupiny, které se tomuto tématu věnují, jsou speciální knihy a časopisy, které se na téma přímo zamě-

mezi muži a ženami. Od 70. let se masová gymnastika dále proměňovala a z metaforických „příběhů“ o hrdosti a lásce k vlasti se stávala cvičením, jež respektuje a proklamuje rodinnou politiku (cvičili všichni – muži, ženy i děti). Kapitola Petra Roubala ukázala na obecnou rovinu vztahů mužů a žen v období socialismu a také na samostatné etablování rovnosti mužů a žen prostřednictvím československého modelu masové gymnastiky (spartakiády).

Kapitola Patry Hanákové analyzuje vybrané filmy Věry Chytilové a Ester Krumbachové. Jak autorka sama říká, práci, které by se věnovaly československé kinematografii z pohledu genderu, je velice málo, proto si klade za cíl vybrané filmy kriticky zhodnotit z hlediska genderové perspektivy. Autorka se například zaměřuje na to, jak Chytilová a Krumbachová pracovaly v mužském světě československého filmu. Autorka zde pracuje se svým konceptem latentního feminismu (*latent feminism*), který využívá k analýze práce těchto dvou uvedených žen. Latentní feminismus odkazuje k určitému druhu reflexe genderu založené na osobních

zkušenostech, který se vyhýbá konceptualizaci či propagandě politických stanovisek. Podle Hanákové díla Chytilové a Krumbachové nabízejí subverzivní potenciál pro otázku rovnosti mužů a žen (nikoli z pohledu politiky rovnosti mužů a žen tak, jak jej prosazoval státní aparát), stejně jako zaměření se na ženské postavy (ty se v jejich filmech stávají hlavními postavami, stejně jako jejich myšlenky či pocity).

Recenzovaná kniha otevírá mnoho nových témat naší nedávné historie z genderové perspektivy. Například téma zhodnocení české kinematografie (především českých režisérů) je poměrně ojedinělé téma, které předestírá nový a neotřelý pohled na filmovou analýzu. Kniha navíc nabízí díky zvolenému způsobu analýzy kultury genderu jako symbolické a sociální kategorie plastičtější vhled do problematiky postavení mužů a žen a emancipace žen v období socialismu. Ačkoli se můžeme ptát, zda se jedná skutečně o nový pohled na politiku genderu v období socialismu, je nepochybné, že kniha čtenářům a čtenářkám nabídne rozbor různorodých témat a jejich souvislostí.

KUDY NA VRCHOL? / MARIE DLOUHÁ

FAGAN, COLETTE, GONZÁLEZ MENÉNDEZ, MARIA C., GÓMEZ ANSÓN, SILVIA (EDS.). 2012. *WOMEN ON CORPORATE BOARDS AND IN TOP MANAGEMENT: EUROPEAN TRENDS AND POLICY*. NEW YORK: PALGRAVE MACMILLAN.

Od roku 1970 došlo v zemích OECD k velkému nárůstu zaměstnanosti žen. Na trhu práce však stále nacházíme odlišnosti v postavení žen a mužů jak mezi obory, tak v pozicích, které v rámci oborů zastupují. Sborník *Women on Corporate Boards and in Top Management* se zabývá tím, jaké je postavení žen v nejvyšších řídicích pozicích – v představenstvech firem a ve vrcholovém managementu. Dlouhodobě se totiž ukazuje, že se zde objevují nejen nerovnosti kvantitativní –

v množství žen v těchto pozicích, ale také kvalitativní – tj. v charakteru pozic, které zastupují, a v kompetencích a míře vlivu, kterou v daných firmách mají.

Recenzovaná kniha shrnuje poznatky z několika zemí EU a podrobně analyzuje situaci žen ve vrcholových řídicích pozicích. Editorky sborníku upozorňují na to, že v současné době jsou zkušenosti a kvalifikace žen a mužů podobné, nerovné postavení žen v řídicích pozicích tedy nelze vysvětlit

řují – příkladem může být časopis *International Journal of Gender and Entrepreneurship*. Nicméně právě dosavadní směřování hlavního proudu výzkumu ženského podnikání, které se soustředilo (samozřejmě že ne vždy) na roli žen v podnikání a na jejich zviditelnování, bylo podrobena kritice. Například Susan Marlow z Nottinghamské univerzity vyzdvihovala fakt, že zkoumat jenom ženy, případně pracovat s ženami a s muži pouze jako s výlučnými kategoriemi, zvyšuje rozdíly mezi nimi. Kladla otázky jako Proč se ptáme pouze žen (a ne mužů) na to, jak podnikání ovlivňuje jejich rodinu? nebo Nezakrýváme podobnosti mezi ženami a muži, když pátráme po jejich odlišnostech? Stereotypní představy výzkumníků a výzkumnic ovlivňují totiž výzkum už ve fázi kladení si otázek. Pokud se hledají rozdíly mezi podnikateli a podnikatelkami, často se vychází ze stereotypních představ, kterými je pak ovlivněn nejen způsob formulace otázek, ale i výsledky samotné. Tito autoři se tak pokusili klást si otázky jinak a zjistili například, že tradiční předpoklad, že ženy si spojují podnikání s ekonomickým ziskem méně než muži, je mylný (Saridakis et al. 2014).

Otázka po budoucím směřování výzkumu vyvolala i další kritiku současného stavu. Konkrétně byl problematizován pohled na muže a ženy podnikatele a podnikatelky jako dvě proměnné v obrovských datových souborech. Právě tento styl práce s podnikateli a podnikatelkami jako proměnnými potvrzuje a znovu vytváří kategorie mužů a žen. Bylo navrhováno zaměřit se spíše na gender a na jeho chápání jako (znovu)vytvářeného v interakcích. Pozornost se tedy může soustředit na to, jak se gender dělá. Právě přítomná Anne de Bruin upozorňovala na toto možné směřování, které je spojeno s kvalitativními technikami zkoumání, například diskursivními a narativními přístupy (více viz Brush, Bruin, Welter [2009]).

Kromě kritiky se také nabízela možná řešení, kam současný výzkum podnikání žen posunout. Tato řešení opět vycházela převážně ne od moderátorek – Elizabeth Gatewood a Henry Colette – ale diskutoval o nich celý sál účastnic a účastníků konference. Navrhova-